

PSZICHOLÓGIA-OKTATÁSUNK KORSZERŰSÍTÉSÉNEK NÉHÁNY PROBLÉMÁJA

Dr. BERENCZ JÁNOS

Amikor a főiskolai reform keretében a pszichológiai tárgyak (általános lélektan, gyermeklélektan) tananyagának korszerűbbé tétele került napirendre, a következő alapvető szempontokat kell mindenekelőtt figyelembe venni:

1. A „korszerűség” követelménye nem jelentheti a társadalmi rendtől, világnézettől való függetlenséget, nem egyszerűen az újdonságot, a modernséget jelenti. A mi iskolareformunkban a korszerűségnek határozottan tudományos, szocialista értelme, jellege van [1]. Valóban korszerűnek tehát csak azt az ismeretanyagot tekinthetjük, amely megfelel szocialista társadalmunk szükségleteinek és kiállja a marxista tudomány kritikáját, — aminek szocialista világnézeti nevelő hatása van.

2. Nem felejtethetjük el azt sem, hogy főiskolai reformunk megvalósításakor a korszerűség nem valami önmagában álló, kizárólagos elv. A szocialista korszerűség követelményét állandóan, rendszeresen össze kell egyeztetnünk a főiskolai reform többi alapelvével: a gyakorlatias-sággal, a hallgatók túlterhelésének kiküszöbölésével és hallgatóink önállóságra, aktivitásra nevelésével. Ezért a korszerűsítés mértékének az általános iskolai nevelőképzés gyakorlati szükségletei szabnak irányt és határt. Csak olyan mértékben és jelleggel lehet korszerűsítésre törekednünk tehát, amennyire azt az általános iskolák felső tagozatában működő pedagógusok munkaköre megkívánja.

Miben láthatjuk tehát az előrebocsátott alapvető szempontok figyelembevételével a főiskolai pszichológia-oktatás korszerűsítésének legfontosabb feladatait, területeit, problémáit?

a) Pszichológia-oktatásunk ismertesse meg hallgatóinkat a korszerű, tudományos pszichológiának azokkal a legfontosabb eredményeivel, melyek a felső tagozatban működő művelt, szocialista nevelő számára lényegesek.

Ez konkrétan annyit jelent elsősorban, hogy pszichológia-oktatásunk következetesen tárja fel a pszichikai folyamatok és a személyiség pszichikai sajátosságainak *fiziológiai alapjait*. Másrészt, ezzel egyidejűleg határozottan ki kell domborítani, hogy az ember tudata (az egyes személyek tudata éppúgy, mint az úgynevezett „társadalmi tudat”) — *társadalmi termék is*, amely a társadalom történeti fejlődése nyomán, a termelőerők és termelési viszonyok benyolult behatása következtében alakult.

Nyilvánvaló tehát, hogy a pszichológia részben — de csakis részben — természettudomány; ugyanakkor számos vonatkozásban kifejezetten felépítményi jelegű társadalomtudomány is.

b) Az eddigiekből nyilvánvaló, hogy pszichológia-oktatásunknak szilárdan a pavlovi alapokon nyugvó marxista tudományos pszichológia álláspontján kell állnia. Ez nem zárja ki — sőt éppen szükségessé is teszi azt, — hogy főiskolai anyagunkban marxista kritikai alapon tárgyaljuk a modern polgári pszichológia egyes legjelentősebb irányzatait is [2]. Hallgatóink marxista kritikai szellemben való nevelése, ideológiai-világnézeti tisztánlátásuk és egyben a napjainkban ható pszichológiai irányzatok terén való kritikai tájékoztatás szüksége egyaránt hasznossá, szükségessé teszi az említett szempont érvényesítését.

c) A modern pszichológia eredményeinek bemutatása nem nélkülözheti azt, hogy hallgatóinkat a *modern pszichológiai megfigyelés és kísérletezés* néhány legfontosabb eszközével, berendezésével is megismertessük [3]. Különösen fontos gyakorlati szempontból, hogy a gyermekek pszichológiai megfigyelésének, tanulmányozásának eszközei, módszerei szerepeljenek a tananyagban, hiszen a pedagógus munkájának egyik lényeges feltétele, hogy növendékeinek alapos pszichikai megismerésére támaszkodjon.

Az említett követelménynek természetesen határt szab a gyakorlati, pedagógusképző szempont. A pszichológiai megfigyelés és kísérletezés a főiskolán inkább csak tájékoztató jellegű lehet és olyan, ami a mindennapi oktató-nevelőmunka pszichológiai megalapozására felhasználható. Nem tűzhetjük ki viszont célul a pszichológiai megfigyelésben és kísérletezésben való jártasság, gyakorlati ügyesség kifejlesztését, még kevésbé azt, hogy valamennyi fontosabb pszichológiai, gyermeklélektani kísérleti berendezést bemutassunk. Az ilyen célkitűzés ugyanis csupán a szak-pszichológusok, pszichológus-specialisták képzésének, lehet a feladata.

d) A gyakorlatiasság követelménye alapján arra kell törekednünk, hogy korszerű, tudományos magyarázatot adjunk elsősorban a mindennapi életben, az iskolai oktató-nevelőmunkában leggyakrabban előforduló pszichológiai folyamatokra, jelenségekre. Némelykor azonban feltétlenül sort kell kerítenünk arra is, hogy tudományos materialista magyarázatot adjunk olyan lelki folyamatokra, jelenségekre, amelyek ritkábban, kivételesen fordulnak elő, vagy amelyeknek a gyakorlati életben, a termelésben, az iskolában nincs közvetlen, nagy jelentőségük. Így pl. a pszichológia tananyagában helyet kell kapnia az alvás és álom, — a hipnózis és szuggesztió, — az illúzió és hallucináció, — az ún. somnambulismus („alvajárás”, — holdkórosság”) jelenségei tudományos magyarázatának is.

A polgári pszichológiában, — egyes modern kézikönyvekben, mint pl. D. KATZ 1959-ben megjelent művében is [4] — megvan a tendencia arra, hogy e jelenségeket a pszichológia egy elkülönített ágába, az úgynevezett „parapszichológiába” sorolják. Ebben a parapszichológiában a polgári szerzők gyakran eklektikusan vegyítik a ritkán, kivételesen előforduló jelenségeket a tudományosan be nem bizonyított, me-

retetére akarunk nevelni. Szerepelnek tantervünkben mezőgazdasági gyakorlatok, műhelymunka. Ez a tény is indokoltá teszi a munkalélektani anyag szereplését. Sőt felvetődik az a kérdés, nem volna-e a mezőgazdasági-, és műszaki gyakorlat-szakos hallgatóknak több, differenciáltabb munkalélektani ismeretre szükségük, mint a hallgatóság többi részének? Nyilvánvalóan erre szükség lenne, — ebből azután egy sereg tantervi és szervezési probléma is adódik.

A munkalélektan mellett azonban még több más, speciális pszichológiai ág bizonyos mértékű szerepeltetése is indokolt. Így pl. a tanultak fiziológiai, materialista megalapozásához hasznos, korszerű anyagot nyújt az *állatlélektan* és méginkább a *pathopszichológia*. Ez utóbbi igen fontos részben a fiziológiai alapok megfelelő konkrétizálásakor azzal, hogy az abnormitások, a betegség okainak és lényegének felderítése sokszor magyarázattal szolgál az ép pszichikum mélyebb megértéséhez is. Másrészt, e világnézeti nevelőérték, tisztázás mellett van a pathopszichológiai résznek gyakorlati jelentőségük a viszonylag gyakran előforduló határesetek (pl. neurózis, ideges gyermek) magyarázatában, megértésében, az ilyenkor célszerű gyakorlati bánásmód tisztázásához is [7].

Az említett ágak, illetve alkalmazott pszichológiák mellett még számos egyéb terület is szerepelhet — részben az anyag változatosabbá, sokoldalúbbá tétele szempontjából is, részben az egyes szakokhoz való speciális alkalmazkodás szolgálata céljából is. Így pl. említést érdemel a *sportlélektan* és a *művészeti lélektan* bizonyos mértékű szerepeltetése is anyagukban. Különösen a testnevelés-, irodalom- és rajz-szakos hallgatók számára lehet hasznos az említett alkalmazott pszichológiai ágak szerepeltetése, alkalmazása.

*

Hogyan alkalmazzuk mármost a korszerűség fentiekben jelzett követelményeit az általános pszichológia egyes tárgyköreinek oktatásakor?

A *bevezető rész* anyagában feltétlenül kihasználandó lehetőség van a tudományos, ateista nevelésre. Az indirekt ateista nevelést szolgálja a lelki folyamatok, lelki jelenségek alapos, meggyőző materialista magyarázata. A direkt ateista nevelést azzal szolgáljuk, ha kimutatjuk a különböző vallásokban elterjedt, két lényeges dogmának: az „anyag-talan, szellemi lélek”-ről szóló tanításnak és „a lélek halhatatlanságának” tarthatatlanságát. Emellett társadalmi és pszichológiai szempontból is meg kell magyaráznunk a vallásos hit gyökereit, a félelmet és létbizonytalanságot, amely tápot ad a vallási misztikumhoz való menekülésre. Fontos a vallásos hit reakciós társadalmi jellegét, valamint pszichikai szempontból deformáló, torzító hatását is kimutatnunk.

A bevezető részeknek határozottan, hangsúlyozottan, meggyőző erővel kell sugározniuk a pavlovi alapú tudományos pszichológia szemléletét, — a különböző idealista, agnosztikus-pozitívista és idealista pszichológiai irányzatok téves, hibás voltát.

Célszerűnek látszik, ha az anyag felépítésében — az alapfogalmak kellő tisztázása után — mindjárt a *személyiség pszichológiája* követke-

zik [8]. Az egyéniség, személyiség fejlődését sajátosságait a fiziológiai, idegrendszeri alapok és a társadalmi tényezők dialektikus kölcsönhatásából kell magyaráznunk. A személyiség minden egyes tényezőjénél, összetevőjénél (vérmérséklet, hajlam, képesség, tehetség, intelligencia, érdeklődés, jellem) következetesen tisztáznunk kell a fiziológiai alapokat és a társadalmi meghatározó tényezőket is.

Az *egyes lelki folyamatok* analitikus bemutatásakor az alábbiakat kell a korszerűség alapján tisztáznunk:

a) Mi a fiziológiai alapja a tárgyalt lelki folyamatnak? [9].

b) Mit tükröz a szóbanforgó lelki folyamat és milyen viszonyban áll a cselekvéshez? [10].

c) Hogyan határozzák meg társadalmi tényezők a tárgyalt lelki folyamat sajátosságait, alakulását? [11].

A *gyermeklélektan* anyagához alapvető szempontjaink a következők: Hogyan hatnak a gyermekek különféle (fejlődési, csoport v. réteg-, egyéni) pszichikai folyamatainak alakulására a fiziológiai tényezők? (Az öröklés, az idegfolyamatok dinamikája és strukturája stb.) — Hogyan befolyásolják a társadalmi tényezők a gyermek fejlődését, érését?

*

Az előzők során többször esett szó arról, hogy a korszerűség jegyében törekednünk kell a modern polgári pszichológiai irányzatok marxista kritikai tárgyalására. E téren az elmúlt évek során kétféle hiba volt tapasztalható a szocialista országok pszichológiai publikációiban:

1. Az egyik hibás tendencia a *dogmatikus, sematikus leegyszerűsítő*, megalapozatlanul általánosító, túlzó bírálat. Ez hajlamos arra, hogy az imperializmus korában a kapitalista országokban megjelenő valamennyi polgári szerzőtől származó pszichológiai művet egyaránt reakciónak, tudománytalannak, kártékónak ítéljen el. — Az ilyenféle — látszólag marxista — szocialista jelszavakat emlegető „kritikának” azonban — nincs köze a tudományos szocializmushoz, szembenáll a marxista tudományossággal. A dogmatikus kritika hibája ugyanis többszörös:

a) Egyrészt, antimarxista módon sematikus, hibásan fogja fel az osztályharcot, amikor úgy véli, hogy a mai kapitalista, imperialista országok értelmisége, konkrétan pszichológusai — egyértelműen reakció-sak, akik mind reakciós pszichológiai műveket jelentetnek meg [12].

b) Másrészt szem elől téveszti, hogy a pszichológia tudománya nem teljes egészében felépítményi jellegű, ezért lehetséges az, hogy konkrét megfigyelések, kutatások terén objektív, tudományos megállapításokhoz jutnak olyan pszichológusok is, akik nem állnak a dialektikus és történelmi materializmus talaján.

c) Tudománytalanság mutatkozik abban, hogy számos dogmatikus kritika — az előzőekben röviden jellemzett tévedésektől vezettetve, eltekint egyes polgári szerzők műveinek konkrét marxista kritikájától és sematizálva, általánosságban maradva ítélkezik ahelyett, hogy a hibákat, tévedéseket a művek konkrét anyagában, megalapozottan mutatná ki.

d) Tetézi sok esetben a dogmatikus kritikát, hogy vannak, akik a polgári pszichológiát valamiféle egységes rendszernek fogják fel, és a formális logika gyakran formalisztikussá váló gondolkodásmódjával keresnek „ellentmondásokat” egy szerző műveinek különböző megállapításai, vagy különböző polgári szerzők azonos tárgyra vonatkozó megállapításai között [13].

2. A másik ellenkező előjelű, hibás antimarxista kritikai álláspont az *objektívizmus*. Ez nyilvánvalóan korunk revizionizmusában találja meg szellemi gyökereit. Lényegében — gyakran ki nem mondottan — abból indulnak ki, hogy a pszichológia egészében természettudomány, nem felépítményi társadalomtudomány. E hibás álláspont alapján azután elködösítik a pszichológia társadalmi problémáit, kritikájuk legfeljebb a nyílt idealizmusra, tudománytalanságra terjed ki, viszont „szemet hunynak” a mai polgári pszichológiában oly gyakori agnosztikus-pozitívista tendenciákkal szemben.

Nyilvánvaló, hogy az objektívizmusnak a minden tudományos műre kötelező kritikai álláspont elhanyagolása, a kritika „langyossága” és a határozott marxista tudományos szempontok kritikai elsikkadása — tudománytalan, antimarxista álláspont. Együttal súlyos károkat okoz azaz, hogy elodázza a tudományos marxista kritikán alapuló materialista pszichológiai álláspontjának elmélyítését.

Az objektívizmus a szocialista országokban egyes pszichológiai művekben 1956 óta tapasztalható. Megnyilvánulása kettős:

a) A polgári pszichológia eredményeit, megállapításait kritika nélkül idézik, fogadják el;

b) Több esetben a polgári pszichológia tekintélyes képviselőinek nézeteit Pavlov és más szovjet pszichológusok eredményeivel együtt úgy idézik, mintha a szovjet és a mai polgári pszichológusok álláspontjában nem lenne semmi különbség. Természetesen számos kérdésben lehet megegyezés a szovjet és napjaink polgári pszichológusainak kutatási eredményei között, ezeket a megegyezéseket helyes, ha ki is emeljük. De az már megtévesztő és egyoldalú eljárás, ha *csak a megegyezéseket emeljük ki és teljesen mellőzzük az eltérő világnézeti, társadalmi, politikai álláspontból fakadó, pszichológiai téren is megmutatkozó különbségek megfelelő kidomborítását*.

— Több népi demokratikus országban volt tapasztalható az itt jellemzett objektívista álláspont, szemlélet. Hogy konkrét, nagyobb terjedelmű gyermeklélektani munkára hivatkozzunk, példaképpen CLAUS-HIEBSCH 1958-ban az NDK-ban megjelent gyermeklélektani művét említjük [14].

Mit kíván meg mármost a jelenkori polgári pszichológiai művek ismertetésével kapcsolatban a korszerűség szocialista értelmezése? — Nyilvánvalóan azt, hogy marxista tudományosság alapján megalapozottan bíráljuk a polgári pszichológusok műveit, kiküszöbölve mind az objektívista-, revizionista hibákat, mind a dogmatikus sematizáló kritika antimarxista tudománytalanságát, kártevését.

*

Az eddigiekben a korszerűség követelményét tartalmi elvként tárgyaltuk. Kétségtelen azonban, hogy ennek az elvnek konkrét kihatása van a főiskolai oktatási formákra, módszerekre is.

Mit kíván meg a korszerűség elve a főiskolai előadások terén? Nézetünk szerint azt, hogy az előadások *csomópont-szerűen* ragadják meg az anyag legkorszerűbb, legfontosabb problémáit. Nem szükséges — és nem is lehetséges — az előadásokban a program, ill. a tankönyv által tárgyalt valamennyi problémát egyforma részletességgel tárgyalni. Ehelyett gazdaságosan és korszerűen akkor járunk el, ha csomópontként részletesebben tárgyaljuk anyagunk legfontosabb, legkorszerűbb kérdéseit, — a többi anyagrészt pedig inkább vázlatosan, áttekintően tárgyaljuk, esetleg el is hagyjuk.

Miben áll a szemináriumi foglalkozások funkciója a korszerűség jegyében? Nyilvánvalóan abban, hogy a hallgatóknak gyakorlatias konkrét szemléleti anyagot nyújtson a téma köréből (különböző hospitálások, megfigyelések és ezek megbeszélései), — bemutassuk a pszichológia korszerű eszközeit, egyes modern eljárás módjait (pszichológiai kísérletezés a szemináriumi gyakorlatokon) — és vitassunk meg fontos, időszzerű problémákat modern pszichológiai szerzők műveinek elolvasása, egyes jellemző részeket feldolgozása alapján. (szemináriumi referátumok a hallgatók részéről, — ellentétes álláspontok szembehelyezése, megvitatása.) Kétségtelen, hogy jelenleg az ált. és gyermeklélektan számára együttesen rendelkezésre álló heti egy órás szeminárium kevés lehetőséget nyújt arra, hogy a korszerűség követelménye alapján alakítsuk ki az itt felvázolt szemináriumi típusokat. Ezért lenne kívánatos a *szemináriumi órák növelése* a főiskolai reform során.

Az előadások és szemináriumok mellett a pszichológia legidőszzerűbb, legkorszerűbb problémáinak tárgyalása, elmélyítése, leginkább a különböző *fakultatív, és speciálkollégiumokon* valósítható meg.

*

A következőkben kifejtett álláspontok konkrétizálását egy-egy példán kíséreljük meg realizálni.

Hogyan érvényesíthető például az előadások csomópont-jellege a jelenlegi keretek között gondolkodva?

Nézetünk szerint úgy, ha az általános és gyermeklélektan anyagában, minden nagy tárgykörben kiemelünk 1, legfeljebb két fontos súlyponti anyagrészt. Ezeket viszonylag nagyobb óraszámban tárgyaljuk. A csomóponton kívül álló részeket — tekintetbe véve a jelenlegi tankönyvhelyzetet, hallgatóink képességeit — célszerű rövidebben, áttekinthetően, vázlatosan tárgyalni az előadásokban. Ezen felül természetesen szükség van 1—2 összefoglaló előadásra a félév végén.

Az eddigiekből következik, hogy az előadás csomópont-jellege alapján pszichológia-oktatásunkban a következő előadási típusokat különböztetjük meg:

- a) Az un. „csomópont-előadások”;
- b) A csomóponton kívül eső anyagrészeket tárgyaló áttekintő előadások;

c) Összefoglaló félév-végi előadások.

Továbbfolytatva a konkretizálást, mutassuk be egy példán, hogyan érvényesíthető az előadás csomópont jellege. A példát „A személyiség pszichológiája” tárgykörből vesszük. A kb. 3—4 órát igénybevevő csomópontelőadás tárgya:

„A jellem.”

Hogyan tagolódhat és milyen anyagokat, főbb megállapításokat foglalhat magában ez a 3—4 órás „csomópont?”

1. A jellem fogalma a materialista pszichológiában: az alapvető pszichikai tulajdonságok viszonylag stabil összessége. A meghatározás elemeinek magyarázata: mit jelent az „*alapvető pszichikai tulajdonság*?” Mit jelent a „*viszonylagos stabilitás*?” Mi az értelme annak, hogy a jellem globális jellegű fogalom, személyi sajátosságok összessége?

Milyen viszony áll fenn a jellem és a személyiség többi tényezője, összetevője között? (A célratörés jellege, a vérmérséklet, az érdeklődés, — hajlamok, képességek, tehetség, — intelligencia, — vitalitás stb.)

Az ember világnézete, életmódja, alapvető lelki sajátosságai, erkölcsi arculata — mint a jellem legfontosabb összetevői.

A jellem kialakulásának fiziológiai alapjai és társadalmi tényezői; a jellem erkölcsi- politikai megítélése a szocialista társadalomban.

2. Hogyan lehet csoportosítani a jellemvonásokat? (A jellemtípusok, a tipológia problémája.) — A modern polgári pszichológia néhány fontosabb jellegzetes jellem tipológiájának rövid kritikai bemutatása:

a) Alkattani-, nyers biológista tipológiák. (Pl. Kretschmer, Pende, Naccarati, Sheldon stb.) [15].

b) Az ösztönlélektani („mélylélektani”) tipológiák [16].

c) Az un. szellemtörténeti lélektan, (Spranger) [17] és egyéb eklektikus tipológiák.

A tudományos materialista pszichológia álláspontja a jellemtípusok tekintetében [18].

3. A gyakorlati és a tudományos emberismeret fontossága. — A jellemvizsgálat modern pszichológiai módszerei:

a) Kérdőíves módszer, [19], — valamint a beszélgetés különböző formáinak — explorációs beszélgetés, „klinikai módszer”, — szabad asszociációs beszélgetés stb. alkalmazása karakterológiai kutatásra.

b) Az un. személyiségtesztek, projekciós tesztek alkalmazása, mint pl. Rorschach „formaértelmezési kísérlete” [20], a Wartegg-teszt, Szondi ösztöndiagnosztikai eljárása (genoteszt), a Murray-féle TAT (tematikus appercepciós teszt stb.) — Idesorolhatók továbbá az un. „frustrációs tesztek, mint pl. a ROSENZWEIG-féle, a TRAVIS- JOHNSTON-féle tesztek, stb. [21].

c) Egyes mozgás- és tevékenységformák karakterológiai elemzése, pl. a járás karakterológiája, a beszéd karakterológiája, a grafológia, stb. [22].

d) A tartós, pontos, tudományos megfigyelés, regisztrálás, az említett módszerek célszerűen mérlegelt kombinatív alkalmazása.

4. A tudományos, materialista pszichológia a jellem vizsgálatában igyekszik megállapítani a jellemfejlődés irányát, tendenciáit. Fontos kutatási területe a szocialista országok pszichológia-tudományának a szocialista jellemvonások kifejlődésének társadalmi és pszichológiai feltételeit, tényezőit kutatni. E tekintetben határozottan kidomborodik a tudományos pszichológia dialektikus jellege: a jellem és az egyes jellemvonások kutatása nem választható el a konkrét termelési viszonyoktól, az emberek életmódjától, világnézetétől és a marxista etika követelményeitől.

A tudományos pavlovi pszichológia legfontosabb módszerei a jellemkutatás terén: a természetes kísérletek, a tartós, pontos pszichológiai megfigyelés, a tapasztalatok korszerű berendezésekkel történő rögzítése és az eredmények tudományos pszichológiai feldolgozása.

*

A korszerűség szocialista követelményeinek az előadások és szemináriumok önmagukban még nem tudnak teljes mértékben megfelelni. Ezért hasznosak a különböző fakultatív-, és speciálkollégiumok a főiskolai pszichológia oktatásban. Ezeken a fakultatív kollégiumokon elmélyültebben lehet tárgyalni a korszerű, differenciált pszichológiai anyagot, ezzel közelebb tudunk kerülni a hallgatók egyéni érdeklődéséhez és az egyre fokozódó gyakorlati társadalmi igényekhez is.

A fakultatív kollégiumok tematikája igen változatos lehet. Így pl. az általános lélektanból a következő fontos témák szerepelhetnek:

— Materializmus és idealizmus harca a XX. sz. pszichológiájában.

— Az egyes lelki folyamatok monografikus tárgyalása, amely különös tekintettel lehet a termelés és az iskolai oktatás gyakorlati problémáira. Pl. „A figyelem problémái a termelő munkában, az iskolai tanításban és a tanulásban”, vagy: „A cselekvés pszichológiai problémái.”

— Egyes modern pszichológiai irányzatok monografikus, kritikai ismertetése. (pl. ösztönlélektan, — alakelmélet, — behaviorizmus, — operacionalizmus, — faktor-elmélet stb.)

— Egyes gyakorlatilag fontos alkalmazott pszichológiai ágazatok áttekintő bemutatása. (Pl. munkalélektan, művészeti lélektan, sportlélektan stb.)

Példaképpen emeljünk ki egy-két fakultatív kollégium számára alkalmas tárgykört — a kollégium programjának vázlatos, rövid jelzésével.

A munkalélektan alapjai [23]:

1. A munkalélektan tárgya. Jellege a kapitalista és szocialista társadalomban.

2. A munkalélektannak közvetlenül a munkafolyamattal kapcsolatos problémái: a mozgáselemzés, az optimális eredményt biztosító mozgáselemek kiválasztása. A pszichológiai mozgáselemzés tanulságainak felhasználása a szocialista nagyüzem racionális szervezésében; a munkalélektan útmutatásai a gépesítés és automatizálás szempontjából. — A modern fáradtságvizsgálatok hasznosítása a dolgozó ember munkájának

megkönnyítése szempontjából. — A munka közben fellépő lelki folyamatok; a termelés eredményét elősegítő (észlelés, figyelem, gondolkodás, tervszerűség, sikerérzelmek stb.) és gátló tényezők (eltérő emlékezet, képzelet, a munkafolyamatra negatív kihatású érzelmek stb.)

3. A munka folyamán fellépő, az eredményekre kiható *emberi kapcsolatok*: vezetők és beosztottak, munkatársak egymásközti viszonya pszichológiai szempontból.

4. A *balesetelhárítás* pszichológiai problémái. A balesetek létrejöttének pszichológiai szempontú elemzése. Milyen tanácsok, gyakorlati megoldások adódnak a munkalélektanból a balesetek elhárítására?

5. A *pályaválasztási tanácsadás* pszichológiai problémái: az ún. lélektani „pályaprofilok” kidolgozása és a pálya-alkalmassági vizsgálatok. — A fatalisztikus szemlélet tudománytalansága a pályaalkalmassági vizsgálatokban. A biológista ösztönlélektan érvényesülése a pályaalkalmassági kutatásban [24]. Ennek marxista bírálata.

6. A munkalélektan módszereinek, eredményeinek bemutatása egy-két konkrét szakmával, munkafolyamattal kapcsolatban. — A munkalélektan jelentősége a gyakorló pedagógus számára:

a) Az iskolai („gyakorlati foglalkozások” óráin) és az iskolán kívüli fizikai munkában konkrétan felhasználhatók a munkalélektan eredményei.

b) Nagyjelentőségű a munkalélektan osztályfőnökök, úttörővezetők, igazgatók számára a tanulók jobb megismerése, a helyes pályaválasztási tanácsadás szempontjából.

— E fakultatív kollégiumot célszerű egybekötni üzemlátogatással, iskolalátogatással, megfelelő munkalélektani megfigyelésekkel, kísérletekkel.

*

Elsősorban irodalomszakos hallgatók számára hasznos speciál-kollégium lehet a következő:

„Irodalom-pszichológiai problémák”:

I. Általános rész:

Az irodalmi mű létrejöttének, a valóság irodalmi tükröződésének pszichikai folyamata. A mű tartalmi és formai jegyeinek, a tartalom és forma egységének pszichológiai problémái.

A szereplők pszichikai folyamatai, a külső-belső történés dialektikája és ennek írói ábrázolása. A jellemek pszichikai és társadalmi realizációja, tipikussága.

Az egyes irodalmi műfajok sajátos pszichológiai problémái. Az olvasóban (nézőben) keltett pszichikai hatások jellege, intenzitása, feltételei.

Az irodalom és a többi művészeti ág kapcsolata pszichológiai szempontból, főleg irodalom és film viszonyának pszichológiai problémái.

Az irodalompszichológiai kutatás jellemzése konkrét példákon bemutatva. A marxista irodalompszichológia eredményei A. G. KOVAL-

JOV szovjet pszichológus műve alapján. A polgári idealista irodalom-pszichológia jellemzése N. C. LUCAS könyvének bírálata alapján [25].

II. Speciális rész:

Modern polgári, szovjet és magyar írók műveinek irodalompszichológiai jellemzése az előzőekben említett szempontok alapján. Célszerű éles kontrasztokat az elemzéshez kiválasztani. (Pl. Proust, Joyce művei — egyfelől, Gorkij, Solohov — másfelől.) A konkrét elemzések alapján a modern irodalmi irányzatok irodalom-pszichológiai sajátosságait lehet tisztázni, kiegészítve és elmélyítve ezzel a hallgatók esztétikai, irodalomtörténeti ismereteit.

*

A gyermeklélektan anyagából is sokféle fakultatív kollégium tartására van lehetőség. Célszerű pl. monografikusan tárgyalni olyan fontos gyermeklélektani problémákat, mint az észlelés, a megfigyelőképesség fejlődése; a gyermek világszemléletének, gondolkodásmódjának alakulása; a különböző gyermeki cselekvésformák, mint a játék, a tanulás, a fizikai munka pszichológiai problémái.

Másrészt a gyermek személyiségének differenciális vonásai, a pedagógus számára fontos gyakorlati gyermekismeret problémái is érdekesek fakultatív kollégiumban való feldolgozásra. (Pl. a városi és falusi gyermek érdeklődése; a képességek és hajlamok kibontakozása a felső tagozatban; a gondolkodási képesség, intelligencia differenciális lélektani problémái, a fiúk és lányok eltérő lelki vonásai stb.)

Hasznos lehet továbbá egy-egy életkornak részletesebb monografikus feldolgozása is. (Pl. a prepubertás, a serdülőkor problémái, stb.)

A konkretizálás céljára itt is felhozunk egy példát gyermeklélektani tárgyú fakultatív kollégiumra:

A gyermek érdeklődése és aktivitása az ált. iskolás korban.

1. Az érdeklődéssel foglalkozó modern gyermeklélektani művek kritikai ismertetése. A gyermeki érdeklődés és aktivitás társadalmi tényezői.

2. Az érdeklődés a 6—10 éves korban. Szubjektivitás, később tárgyiasságra törekvés. A spontán érdeklődés jellege, alakulása. Az érdeklődés és aktivitás megnyilvánulása a gyermekek játékaiban. — Differenciális szempontok a 6—10 éves gyermekek érdeklődésében és aktivitásában. A szervezett iskolai munka hatása az érdeklődésre és aktivitásra.

3. Az érdeklődés és aktivitás a felső tagozatban. Állandóbb viszonylag stabilabb érdeklődési irányok: sport, játék, technika stb. iránti érdeklődés. — Az olvasás, a könyvek iránti érdeklődés, kalandos regények szeretete [26]. Az érdeklődés differenciális vonásai a felső tagozatban. A szakosított oktatás hatása az érdeklődés és aktivitás fejlődésére. Pályaválasztás és érdeklődés.

4. Hibák, nehézségek az érdeklődés alakulásában. Az érdeklődés gyengesége és labilitása. Érdektelenség, közömbösség, passzivitás. —

Társadalmunk szempontjából negatív, káros irányú érdeklődés, aktivitás. A túlságosan sokirányú, szétszórt érdeklődés. Az érdeklődés fejlesztése, a nehézségek leküzdése.

*

Összefoglalásul a következőket szűrhetjük le:

1. A pszichológia anyagának korszerűsítése fokozza tantárgyunk *világnézeti-politikai* nevelőerejét, hatékonyságát. A korszerűsítés egyúttal a *gyakorlatiasság* érvényesülését is szolgálja.

2. A tananyag korszerűsítése szükségessé teszi a jelenlegi programok, tan- és segédkönyvek alapos megvitatását, átdolgozását. A korszerűsítés vegye tekintetbe hallgatóink teherbíró képességét, az általános iskolai tanárképzés konkrét lehetőségeit.

3. A korszerűsítés megvalósítása megkívánja a főiskolai oktatási formák és használt eszközök, módszerek korszerűbbé tételét is. Kapjanak nagyobb súlyt a kísérletező szemináriumok, a hallgatók önálló pszichológiai megfigyeléseinek, munkálkodásának szemináriumi megbeszélései.

4. Feltétlenül megkívánja a korszerűsítés, hogy nagy gondot fordítsunk a fakultatív- és speciális kollégiumokra. Ezeken lehet ugyanis — mint a felhozott példákban is látható — fokozottabb mértékben érvényesíteni a mai differenciált pszichológiai kutatások gyakorlati eredményeit.

J E G Y Z E T E K, I R O D A L O M :

- [1] Ismétlések elkerülése végett utalunk a „Felsőoktatási Szemle”-ben megjelent idevonatkozó cikkünkre, ahol részletesebben kifejtettük a korszerűség szocialista értelmét (Berencz János: „A korszerűség és gyakorlatiasság problémái”, Felsőoktatási Szemle, 1961. évf. 1—2. sz.)
- [2] Ilyen pl. a pozitívista, vagy mechanikus materialista behaviorizmus, az idealista következtetésekre vezető alakelmélet. Pozitívista agnosztikus jellegűek továbbá: a faktorelmélet, az információ elmélet alkalmazása az amerikai pszichológiában, a különböző matematizáló irányzatok. (Pl. SKINNER, PRATT és mások.)
- [3] pszichológiai kísérleti eszközök között vannak a múlt századi „klasszikus” kísérleti berendezések, eszközök. A XX. sz.-ban a modern elektrotechnika hatalmas arányokban megnövelte a kísérleti berendezések számát. Ezek közé tartozik pl. az EEG vizsgálat is, vö. Geréb György Pszichológiai atlasz Bp. 1960. 2. kiadás. — Pauli: Psychologisches Praktikum, 5. kiadás. G. Fischer Jéna 1950. — Továbbá a szovjet K. RAMUL: Psychologische Demonstrationsversuche — J. A. Bart, Leipzig, 1961.
- [4] „Handbuch der Psychologie” — Herausgegeben von Prof. dr. DAVID KATZ und Dr. Rosa KATZ. 2. kibővített kiadás. B. Schwabe & Co. Verlag, Basel, Stuttgart, 1959. — Jules SUTTER cikke „Parapsychologie” címmel a kötet 639—651. lapján.
- [5] J. SADGER: „Über Nachtwandeln und Mondsucht.”, 1914. Leipzig u. Wien, Franz Deuticke Verlag.
- [6] Vö. NYÍRÓ Gyula: Psychiatria, Egyetemi tankönyv, Medicina kiadó. 177 old.
- [7] A pathopszichológiai vonatkozások említése célszerű pl. az észleléskor (hallucináció), az emlékezet anyagánál, (hipermnézia, amnézia), a gondolkodásnál (oligofrenia, paranoid, schizofren gondolkodás) a cselekvéssel kapcsolatosan (neuraszténia, hisztéria, — apraxia, abulia.)
- [8] A pszichológiai tankönyvek többsége a személyiség pszichológiáját az egyes lelki folyamatok után, az anyag végén tárgyalja. Kivételt képez újabban T.

- G. JEGOROV: „Katonai pszichologia” (Bp. 1959. Zrinyi kiadó. 59—92. lap.) című műve, amely a személyiség pszichológiáját a szövegünkben kifejtettekhez hasonlóan az egyes lelkifolyamatok előtt műve elején tárgyalja.
- [9] A fiziológiai alapokkal kapcsolatban a serkentés és gátlás jellege, dinamikája és a lokalizációs viszonyok tisztázandók. Pl. az érzékelés analitikus idegműködés, az egyes analizátorok működésében valósul meg. — A gondolkodás bonyolult analitikus és szintetikus idegműködés, a második jelzőrendszer segítségével bonyolódik le a legmagasabbrendű agykérgi központokban.
- [10] A tükröző funkcióval kapcsolatban az tisztázandó, mit és hogyan tükröznek az egyes lelki folyamatok az objektív valóságból; mennyiben készítik elő, kísérik, vagy követik a cselekvést. Pl. az érzelem az egyén szubjektív állásfoglalását, a megismeréshez és cselekvéshez való szubjektív viszonyát tükrözi; előkészíti és kíséri is a cselekvést. — Vö. Rubinstcin: Lét és tudat. (Budapest, 1961.)
- [11] Vö. Berencz János: „A példák felhasználása pszichológia-oktatásunkban, különös tekintettel szocialista iskolareformunk alapelveire.” Egri Ped. Főisk. Évk. 1961. VII. köt.
- [12] Vö. „Lechner Károly”. — Szemelvénygyűjtemény műveiből. (Akad. könyvkiadó Bukarest, 1956. Idézett mű előszava.)
- [13] Vannak pl. olyan polgári pszichológusok, akik a gyermek képzeletét gazdagnak és hasznosnak, — mások viszont szegénynek, károsnak minősítik. Mindkét álláspont hivatkozik pszichológiai kísérletekre. Lehet-e ebből a tényből megalapozottan arra következtetni, hogy a polgári pszichológia tudománytalan, megoldhatatlan ellentmondásokat tartalmaz? — Véleményünk szerint e tényből egymagából ilyen messzemenő következtetésre nem juthatunk el. A képzelet fogalma eltérő lehet különböző pszichológiai irányzatoknál. Gyakran előfordul, hogy valami bizonyos összefüggésben, helyzetben hasznos, más szempontból viszont káros. Nem csodálkozhatunk tehát azon, sőt nem is kárhoztathatjuk, ha valaki a képzeletet, meghatározott szempontból és összefüggésben gazdagnak és hasznosnak ismeri fel, más esetekben és vonatkozásokban azonban a gyermek-képzelet lehet szegényes és káros is.
- [14] Dr. Günther CLAUSS—Dr. Hans HIEBSCH: „Kinderpsycholog Volk und Wissen, VEB Berlin, 1958. Kritikátlanul foglalkozik pl. Köhler, Stern, Piaget és más polgári pszichológusok nézeteivel. — Vagy, a gondolkodással kapcsolatban úgy idézi egymás mellett Rubinstein és Piaget-t, mintha köztük ebben a kérdésben semmiféle nézeteltérés sem lenne.
- [15] V. ö. Luis THORPE—Allen M. SCHMULLER: „Personality. An Interdisciplinary Approach, London- New York- Toronto- Princeton- New Jersey, 1958. D. van Nostrand Co. (IV. rész.)
- [16] Ide sorolandó a Freud féle pszichoanalízis tipológiája, továbbá Adler individuál-pszichológiájának, Jung komplex- pszichológiájának típusa, valamint a neo-freudisták ide vonatkozó tanításai.
- [17] Spranger: Lebensformen. 8. kiadás, 1950.
- [18] Vö. LEVITOV: Voropszü pszichol. karaktere. Izd. Akad. Ped. Nauk, Moszkva, 1952. — Újabb NDK-ban megjelent cikkgyűjtemény idevonatkozóan: „Probleme und Ergebnisse der Psychologie, I. köt. VEB. Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin. 1960.
- [19] Amerikában ALLPORT, nálunk BODA István által összeállított karakterológiai kérdőív nevezetes. („A személyiség szerkezete és kísérleti vizsgálata”, 1939. Bp. Studium főbiz.)
- [20] V. ö. jelen sorok írójának az Egri Ped. Főiskola Évkönyvének 1961. évi kötetében megjelent „Szempontok Rorschach formaelemzési kísérletének megítéléséhez” című cikkét. — (Vö. a projekció testekre általában: „Gruppenpsychotherapie.” (Verlag H. Huber. Bern—Stuttgart, 1957.) c. kiadv. 314—331. oldalakon.
- [21] Az un. „frustrations-tesztek” azt kutatják, hogyan reagál (vagy reagálnak) a vizsgált személy balsikerű, kudarcral végződő helyzetben. A szövegben említett frustrations-tesztet THORPE—SCHMULLER fent idézett (15. sz. a.) művében ismerteti.

- [22] A grafológia tudományos megbízhatóságát újabban több amerikai pszichológus más tesztek eredményeivel való egybevetés után kétségbe vonta. Így P. F. SECORD: Studies of Relationship of Handwriting to Personality, Journal of Psychology, 1948—49. 17. sz. 430—448. oldal.)
- [23] V. ö. a „Pszichológiai Szemle” 1960. évf. I. számában Molnár Imre programadó cikkét. (30—36. lap.) Az ott közölt tematikát több tekintetben kiegészítettük és a pedagógusképzés szempontjából konkretizáltuk. — Vö. továbbá: ARCHANGELSKIJ: Arbeitspsychologie, Berlin, 1961. (német ford.) és Arnold RÜSSEL: „Arbeitspsychologie.” (Verlag H. Huber, Bern—Stuttgart, 1961.)
- [24] A freudista irányok közül újabban a Szondi Lipót-féle „sorselemzés” foglalkozik leginkább a pályaválasztás ösztönös alapjaival. V. ö. Ulrich MOSER 1953-ban megjelent ösztönlélektani irányú munkalélektani művét: Psychologie der Arbeitswahl und der Arbeitsstörungen. Verlag Hans Huber, Bern u. Stuttgart 1953.
- [25] V. ö. A. G. KOVALJOV: Pszichologija literaturnovo tvorcsesztva. Izd. leningradszkovo Universzityeta, 1960. — F. C. LUCAS: Literature and Psychology. Ann Arbor Paperbacks. — The University of Michigan Press, 1957.
- [26] Idevonatkozóan konkrét példákat hozunk fel jelen évkönyvünkben a „Verne művei mai nevelési törekvéseink tükrében” c. cikkben.

EINIGE PROBLEME DER ZEITGEMÄSSHEIT UNSERES PSYCHOLOGIE-UNTERRICHTS

Dr. JANOS BERENCZ

Unser Artikel stellt sich die Aufgabe, in Lichte der sozialistischen Hochschulreform, die „Zeitgemässheit” des Psychologie-unterrichts zu konkretisieren. Der Verfasser betohnt 4 Momente der Zeitgemässheit im Psychologie-unterricht:

a) Der Psychologie-unterricht muss bei uns auf fester, wissenschaftlich ausgearbeiteter, diallektisch-materialistischer Weltanschauung stehen. Es müssen die physiologischen und auch die gesellschaftlichen Grundlagen aller seelischen Erscheinungen bearbeitet werden,

b) Unsere Studenten sollen wir mit den modernen Mitteln und experimentalen Einrichtungen der neuesten Psychologie in gewissermassen bekanntmachen.

c) Man soll achten, auch einige seltenere, oft unwissenschaftlich betrachtete psychologische Erscheinungen (sogenannte „Parapsychologische” Erscheinungen) wissenschaftlich korrekt, materialistisch zu deuten.

d) Die Zeitgemässheit enthält schliesseich die praktisch wichtigsten Zweige der modernen angewandten Psychologie gewissermassen auch in Betracht nehmen.

Der Verfasser bemüht sich die aufgezählten 4 Momente mit Beispielen zu konkretisieren. So wird die Zeitgemässheit der Vorlesungen mit dem Thema „der Charakter”, die Zeitgemässheit der fakultativen Vorträge mit dem Kurs „Einige Probleme der Arbeitspsychologie” und „Probleme der Literaturpsychologie” illustriert.